

Чижевський Борис Григорович,
*кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу економіки та управління
загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України;
заслужений працівник освіти України,
chyzhevskiy.bg@gmail.com*

СУЧАСНИЙ СВІТ ПОТРЕБУЄ ДУХОВНОГО, КУЛЬТУРНОГО, ПОЗИТИВНОГО СЛОВА

Ключові слова: думка, духовність, культура, слово, чистота.

Волошина Ніла Йосипівна як громадянка України і науковець бережливо, з теплотою ставилася до слова яке, на її думку було, є і буде визначальним у статусі, представленні, звучанні, розвитку та поширенні солов'їної української мови. Вона активно і професійно захищала українське слово, українську мову і літературу у той період коли українство зазнавало утисків. Під її мудрим, відповідальним керівництвом та професійною участю розроблено і втілено в життя Концепцію літературної освіти в Україні (1994), критерії 12-бальної системи оцінювання навчальних здобутків учнів з української та зарубіжної літератури (2000), проєкт Концепції літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі (2002), державні освітні стандарти з

української літератури, створено проєкт нової програми для 12-річної школи та ін, які мали загальнодержавну підтримку та визнання у професійній науково-освітній, академічній спільноті. Особливо бережно науковець ставилася до статусу та застосування Слова.

Адже слова, які ми використовуємо щоденно, програмують культуру, стиль та рівень нашого життя, життєдіяльності та життєтворчості. Використовуючи духовні, позитивні, світлі, життєрадісні, будівничі слова людина може не тільки змінити процеси щоденного життя, але й змоделювати своє духовне, культурне, успішне, гармонійне, професійне і щасливе майбутнє. Ключові слова, опорні слова, короткі інформаційні повідомлення, наголоси, як правило, визначають перспективу та пріоритети розвитку саме тому сучасний світ потребує духовного, культурного, позитивного слова та чистої одухотвореної думки.

За допомогою думки, мови і слова ми створюємо ту реальність, в якій живем. Наші думки і слова впливають на те, що з нами відбувається. В дії проявляється реальність постулату - “Першим було Слово, продовженням було Слово, справою було Слово Його”. Принцип лінгвістичної відносності нагадує, що не реальність відображає нашу мову, а мова, слово визначають нашу реальність. Змінивши свої думки, вживаючи ті чи інші слова, ми змінюємо реалії життя. Таким чином, мова не тільки описує

взаємозалежність оточуючого світу, вона створює, формує і структуризує цей світ. Давно доведено, що людина своїми словами змінює не тільки почуття інших людей, вона змінює цих людей. Думками, і як наслідок, своїми словами, кожна людина організовує простір свого світу. За допомогою думок, помислів, намірів, побажань, устремлінь і, звичайно ж, слів, людина створює програму життя своїй підсвідомості. Це означає, що те, яким чином (у буквальному розумінні “ОБРАЗ”) людина спілкується зі своїм внутрішнім голосом (підсвідомістю), достовірно визначає рівень та стійкість її духовності, культури, моралі, принципів, характеру, добробуту і процвітання.

Необхідно пам'ятати, що слово – духовна енергія, складна єдність звукового знаку й багатоаспектного значення для найменування предметів, осіб, процесів, подій, явищ, властивостей, характеристик. У слові закріплюється духовний світ людини, визначаються цінності та результат пізнавальної діяльності людей, напрямок і рівень добродійних вчинків особистості людини. Слово визначає намагання, прагнення, дію, зобов'язання, право, волевиявлення, свободу і обов'язок. У слові діалектично поєднується часткове і загальне значення, різноманітні об'єми поняття і те широке, повсюдне застосування та використання, яке отримує слово у всезагальному вжитку. Словом виражається певне значення, окремий предмет думки,

терміну, поняття, а також зобов'язання, обіцянки, запевнення, заклику.

Духовність слова виражає внутрішнє психічне життя людини, її моральний світ; моральний стан етносу, що визначається провідною (національною) ідеєю її становлення, духовними прикметами, що формує її життя й культурну творчість, погляди, побажання та прагненнями його представників.

У процесі системного, неперервного навчання та вивчення української мови поглиблюються уявлення дітей, учнів та дорослих про навколишній світ, розвивається їхнє образне і логічне мислення; здійснюється патріотичне, морально-етичне, естетичне виховання. Навчання української мови має бути спрямоване на розвиток у особистості засобом загальнонавчальних таких загальнонавчальних умінь: організаційних, загально-пізнавальних, контрольно-оціночних. Важливо формувати у людини почуття відповідальності за виконане завдання, готовність самостійно працювати з новим, доступним за трудністю пізнавальним матеріалом, мати власну думку, позицію з приводу обговорюваних питань, обґрунтувати їх.

Дуже важливо при цьому звертати увагу на культуру слова. Василь Сухомлинський писав: «Слово - найтонше доторкання до серця, воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою

водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розжареним залізом і брудом. Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне - приносить біду. Словом можна вбити і оживити, поранити і вилікувати, посіяти тривогу й безнадію і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльозу, породити віру в людину, зародити невіру, надихнути на працю, скувати сили душі... Зле, невдале, нетактовне, просто кажучи, нерозумне слово може образити, приголомшити людину» [8].

Як бачимо, сила слова всеосяжна. Тому дуже велику роль відіграє в житті людини культура слова, тобто дотримання історично перевірених, науково вивірених, практично підтверджених духовно-моральних, ціннісних вимог до слова, норм вимови, наголосу, вміння використовувати мовні засоби за різних умов спілкування відповідно до мети й змісту мови. Вміння точно вибирати слово в реченні. Стеження за тим, щоб мовлення не було засмічене словами-паразитами, всілякими покручами, іншомовними сленгами. В тому й полягає, на наш погляд, завдання вчителя формувати в своїх учнів любов до української мови, а значить відповідально ставитися до вживання слів у своєму мовленні як в усному, писемному та друкованому.

Сьогодні вимагає вирішення надскладних завдань забезпечення збереження чистоти української мови, українського

слова. Людина, користуючись мовою, може поліпшувати або погіршувати її. Чим вища культура суспільства, тим більша можливість втручання людини в мову. Позитивне втручання – це розвиток, збагачення мови, усталеність її норм, сприяння чистоті мовлення, стабільність і непохитність вживаних термінів і слів.

Тому доцільно обережно ставитися до застосування, вживання та юридичного, політичного, інформаційного закріплення негативних, несприйнятих, іноземних слів, термінів, словосполучень. Жорстокі реалії війни засвідчили, що такі тенденції несуть в собі як духовну, моральну, культурну, так і енергетичну небезпеку та порушують права українців. Сьогодні українська мова, українське слово як ніколи потребують підтримки, захисту, очищення та збереження їхнього коду.

Бажано, щоб у демократичній Україні, в умовах громадянського суспільства сповідувалися, панували та широко вживалися духовні, культурні слова, терміни та вислови. А на політичному, законодавчому рівні, в суспільному житті та професійному застосуванні не хетувалися, не принижувалися та застосовувалися такі слова, терміни, цінності, як: дитина, учень, студент, вихованець, учитель, педагог, професор, навчально-виховний процес, виховання, батько, мати, дідусь, бабуся, управління, директор, керівник, особистість та багато інших духовно-історичних, високо-моральних, ортодоксальних,

класичних, генетичних слів якими багата, красива, сильна українська мова та духовне, могутнє, потужне українське слово.

Література

1. Верховна Рада України. (1996, Черв. 28). Конституція України № 254к/96-ВР.
2. Закон України в редакції Закону України “Про освіту” (від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII).
3. Закон України “Про повну загальну середню освіту” (від 16 січня 2020 року № 463-XI).
4. Волошина Н. Й. Естетичне виховання учнів у процесі вивчення літератури: посібник для вчителів. К. : Радянська школа, 1985. 102, [2] с.
5. Волошина Н. Й. Вивчення української літератури в 5-му класі: посібник для вчителя / Інститут педагогіки АПН України. К. : Педагогічна думка, 1997. 303, [1] с.
6. Ми є. Були. І будем Ми! : Виховання національної свідомості учнів засобами художньої літератури: навчально-методичний посібник / Інститут педагогіки АПН України; [Н. Й. Волошина, Т. О. Яценко, Н. М. Логвіненко та ін.]; за ред. Н. Й. Волошиної. К. : Ленвіт, 2003. 215 с.
7. Наукові основи методики літератури: навчально-методичний посібник / Н. Й. Волошина (кер.), О. М. Бандура, О. А. Гальонка [та ін.]; ред. Н. Й. Волошина. К. : Ленвіт, 2002. 344 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти томах. Т.1. Київ: Радянська школа, 1976, 654 с.; Т. 2, 1976, 670 с.; Т. 3, 1977, 670с.; Т. 4, 1977, 640 с.; Т. 5, 1977, 639 с.